

Brněnský hrad Špilberk, založený v druhé polovině 13. stol., procházel během staletí mnoha proměnami. Z gotického hradu českých králů a sídla moravských markrabat se od poloviny 17. století měnil v mohutnou barokní pevnost. V polovině 18. stol. vytvářel spolu s neméně opevněným městem Brnem nejvýznamnější pevnostní soustavu na Moravě. Součástí fortifikačního systému špilberské citadely, na jehož dotvoření se podílel významný pevnostní stavitel plukovník Ing. Pierre Philippe Bechade de Rochepine, byly i KASEMATY, dokončené roku 1742.

- KASEMATY jsou podle vojenské terminologie prostory bezpečné proti ostřelování, zpravidla klenuté, umístěné v podzemních i nadzemních pevnostních prvcích. Na Špilberku měly funkci skladovací a jako úkryt pro zdejší posílenou posádku v případě ohrožení pevnosti.

- V roce 1783 rozhodl císař Josef II. v rámci reformy rakouského vězeňství zříditi na špilberské pevnosti vězení pro nejtěžší a nejnebezpečnější zločince. Kromě starší vězeňské budovy, nacházející se v zadním příkopu, přikázal přebudovat k vězeňským účelům horní patro severních kasemat (tzv. josefínský trakt). Po dokončení této adaptace sem byli první vězňové umístěni v červnu 1784. O půl roku později – v prosinci 1784 – byl uskutečněn další císařův příkaz, aby do dolního patra, „nejhlubších a nejhorších kasemat“, byli vsazeni zločinci odsouzení na doživotí. Pro tento účel zde bylo postupně zhotoveno 29 jednotlivých kobek, sbítek ze silných prken a trámů, k nimž byli vězňové trvale přikováni. Během roku 1785 bylo na vězení upraveno i horní patro jižních kasemat, které však začalo být využíváno až za Josefova nástupce Leopolda II. (leopoldinský trakt). Leopold v květnu 1790 zrušil věznění doživotně odsouzených v dolních kasematech včetně trestu přikování a zavedl i další zmírnění pro odsouzené. Horní patra kasemat však jako vězení sloužila až do počátku 30. let 19. století.

- V hromadných celách (podle jejich velikosti určených pro 12 až 50 osob) byli v kasematech věznění pouze „obyčejní“ kriminální zločinci, především vrazi, lupiči a žháři, odsouzení jednak na doživotí, jednak k déle trvajícím těžším druhům vězení. Svým určením i charakterem představovaly špilberské kasematy nejtvrďší žalář v celé rakouské monarchii. Do těchto prostor nepřicházely osoby vyššího stavu a tzv. státní vězňové. Pro ty byly původně určeny místnosti v horním patře staré vězeňské budovy v zadním příkopu, později část kasárenských objektů, zejména jejich severní křídlo. Původně přízemní budova byla upravena na vězeňské cely (každá pro dvě osoby) a zvýšena na jedno patro v r. 1800. V něm se pak nacházely „aresty“ pro státní vězně, v nichž nedobrovolně pobývali mj. italští karbonáři a další bojovníci proti habsburskému absolutismu.

- Soužití špilberské vojenské pevnosti s rozrůstající se věznicí, která byla od reformy Josefa II. v r. 1783 pod civilní správou,

přinášelo řadu problémů a vzájemných neshod. Po zničení důležitých částí pevnostního systému Špilberku odcházejícím francouzským vojskem císaře Napoleona v r. 1809 ztratila pevnost svůj vojenský význam a v roce 1820 byla zrušena. Celý Špilberk se stal civilní věznicí a rozsáhlými přestavbami ve 30. a 40. letech se zcela změnil jeho charakter. Nové prostory věznice a postupující humanizace vězeňství přinesly na počátku 30. let i konec kasematních žalářů.

- Posledními úpravami v roce 1833 byly některé velké cely změněny na menší korekce, které pak byly ještě po určitou dobu zcela výjimečně používány pro krátkodobá zstření trestu za závažné přestupky proti vězeňskému řádu. Věznicí na Špilberku zrušil císař František Josef I. v roce 1855 a hradní objekty pak po více než 100 let sloužily opět vojenským potřebám jako kasárny i vojenská věznice.
- KASEMATY, jako bývalé proslulé vězení, byly po dvouletých úpravách poprvé zpřístupněny veřejnosti v roce 1880 zásluhou tehdejšího ředitele vojenských staveb v Brně Antona Costy-Rosettiho. Po více než 100 let se pak těšily velkému zájmu návštěvníků a staly se jednou z největších turistických atrakcí Brna i celé Moravy. Už při otevření byly opředeny řadou romantických a především hrůzostrašných mýtů a legend 🗝, které však značně odporovaly historické skutečnosti. Léty tyto mýty a pověsti narůstaly a pronikaly do obecného povědomí i do literatury včetně turistických průvodců. Také původní podoba kasemat se značně měnila. Podstatně k tomu přispěly i úpravy německé armády na samém sklonku 2. světové války, kdy se v severních kasematech budoval kryt pro špilberskou posádku.

- Rozsáhlá rekonstrukce kasemat v letech 1987-92, vyvolaná jejich téměř havarijním stavem, se pokusila vrátit jim pokud možno základní podobu z konce 18., resp. počátku 19. století, z doby jejich přeměny z pevnostní stavby na nejhorší žalář josefínské epochy. Tuto etapu také připomíná současná instalace některých vnitřních prostor kasemat, která je pokusem přiblížit současným návštěvníkům skutečnou podobu zdejšího vězení v době Josefa II. Další využití Špilberku, proslulého také jako „žalář národů“ – stoupenců francouzské revoluce, uherských jakobinů, italských vlastenců, polských revolucionářů, za první světové války a po ní, zvláště za nacistické okupace. - připomíná expozice v autentických prostorách v přízemí severního křídla hradu.

- Současná prezentace kasemat jako unikátní expozice barokního pevnostního stavitelství a zároveň vězeňství josefínské doby vychází ze studia původních plánů, z písemných dokladů a dobových reálií a je společným dílem historiků Muzea města Brna, brněnských architektů a stavbařů.

spilberk.cz ➔

➔ Některé mýty a legendy

Kryší kanál (stanoviště 2)

Údajně měli být vzdorovití zločinci přikováni za nohy do spodní části kanálu a pak zanecháni napospas hladovým kryšám. Takto popisuje jeden z trestů Rossetti ve svém průvodci, neopomíná však upozornit na to, že tato pověst není zaručena a uvádí ji tak jen pro zajímavost.

Mučírna (stanoviště 5)

Instalace mučících nástrojů připomíná jednu z nepravdivých legend o špilberských mučírnicích. Nástroje zde byly poprvé instalovány už v r. 1880 a položily základ k této legendě. Ve skutečnosti na Špilberku „mučírna“ nebyla. Tzv. útrpné právo se užívalo až do 70. let 18. stol. při soudním výslechu. Repliky nástrojů jsou zhotoveny podle rytin z trestního zákoníku a muzejních originálů.

Mokrá lůžka (stanoviště 9)

Do výklenků ve zdi měly být zaživa zazdívány nevěrné ženy. Z otvorů na klenbě jim pak kapala na hlavu ledová voda, dokud nezešlely. Tento druh barbarského trestu na sklonku 18. století na našem území neexistoval. Je velmi pravděpodobné, že tyto otvory ve zdi vznikly až po roce 1880 a s tím záměrem, aby byly prezentovány jako „Mokrá lůžka“.

Hladomorna (stanoviště 19)

Zde se měla údajně nacházet hladomorna. Jedná se o pověst z pozdější doby. Hladomorna na Špilberku sice byla, ale v jiné době a v jiné části hradu.

Plynové komory, sekyrárna (stanoviště 27)

Po skončení druhé světové války se mohli návštěvníci kasemat dozvědět informace o tom, že v těchto místech měli nacisté v plánu vybudovat plynové komory a tzv. sekyrárnu (popraviště). Žádný doklad o tom však neexistuje.

Císař Josef II. (stanoviště 28)

Podle jedné z historek se měl císař Josef II. na hodinu zavřít do jedné z těchto cel a pak měl prohlásit, že zde již nikdo nesmí být uvězněn. Pravdou je, že právě Josef II. zavedl tuto krutou formu trestu.

Cely slavných špilberských vězňů

V roce 1880 byly v prvním patře severních kasemat pro zatraktivnění prohlídek instalovány cely s portréty slavných špilberských vězňů. Jednalo se např. o Václava Babinského (stanoviště 17), Silvia Pellica (stanoviště 21) nebo třeba Franze Trencka (stanoviště 25). Skutečnost je taková, že žádná z těchto osobností v kasematech vězněna nebyla.

Facebook → @Muzeum.mesta.Brna @Spilberkhrad
Instagram → @hrad.spilberk
TikTok → @hradspilberk

Daší prohlídkové okruhy

ŠPILBERK ŽIJTE! 12 MĚSÍCŮ V ROCE

Výstavy

Galerie

Kasematy

Prohlídkové okruhy

Kulturní akce

Rozhledna

#hradspilberk #vilatugendhat #meninskabrana #arnoldovavila

KASEMATY

VĚZNICE

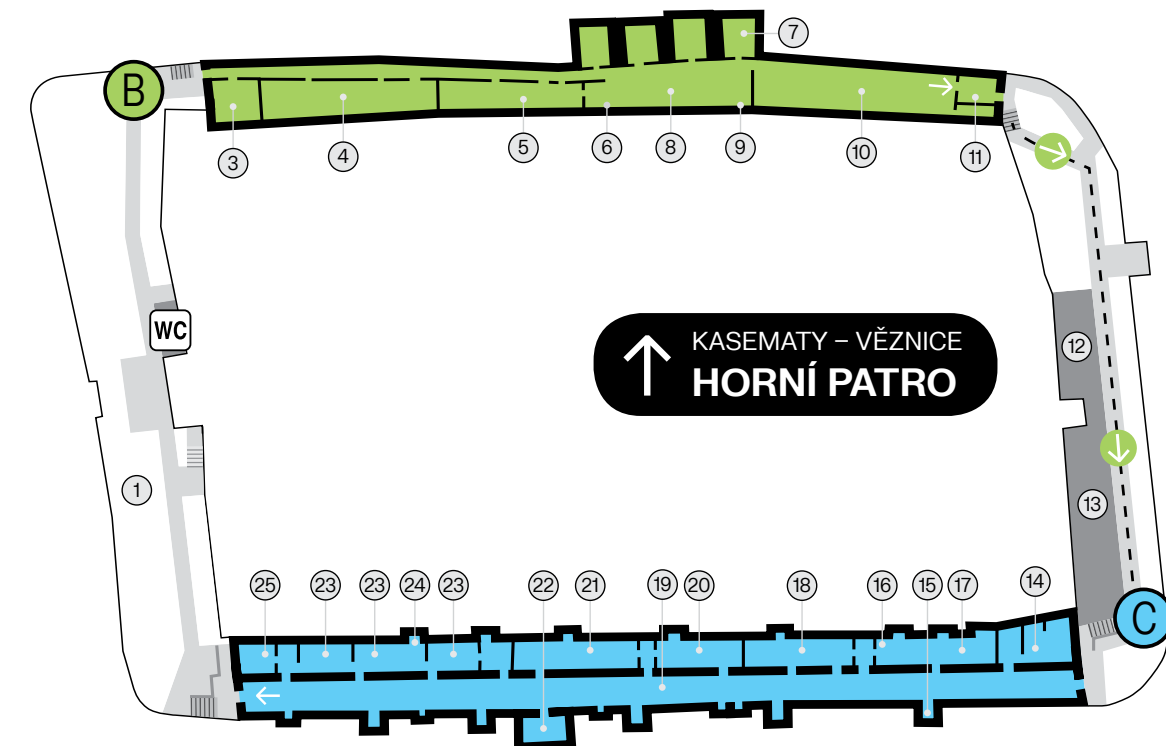
CZ

hrad a pevnost
Špilberk

MMZ Muzeum města Brna

Muzeum města Brna, p. o.
Špilberk 210/1
662 24 Brno

T 542 123 661
info@muzeumbrna.cz

→ SMĚR PROHLÍDKY

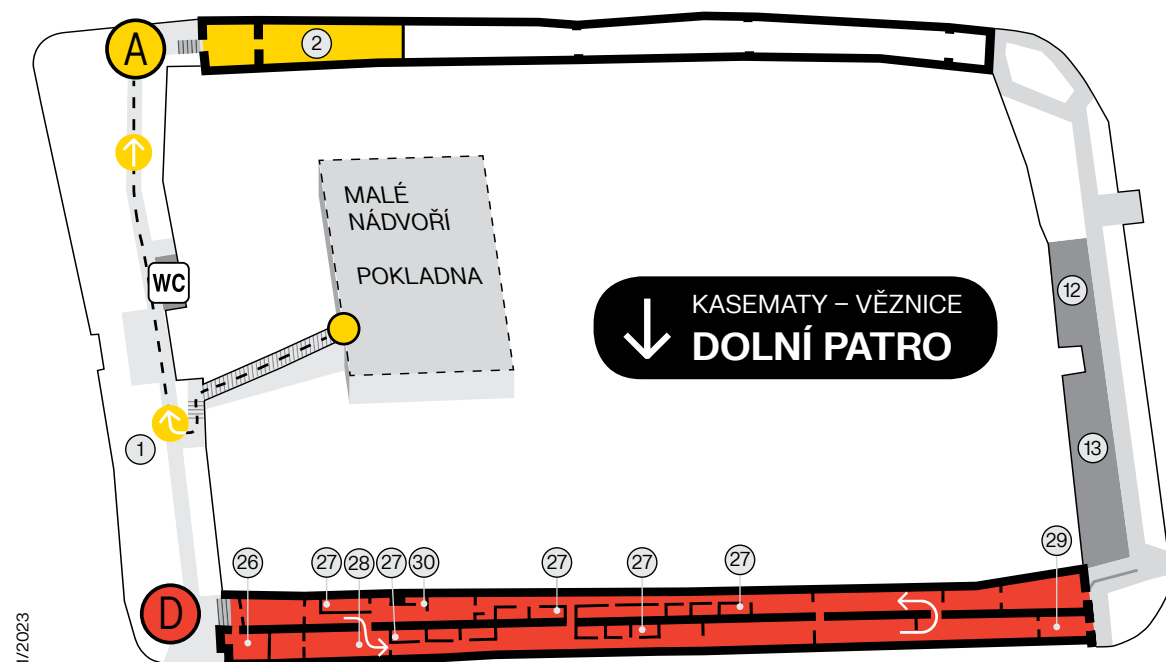
● vchod / východ malé nádvoří

A dolní patro

B horní patro

C horní patro

D dolní patro

MĚŘÍTKO
10 metrů

PŘEDNÍ (východní) PŘÍKOP

1 Plán příkopů a kasemat – adaptace na vězení (1784)

A B JIŽNÍ KASEMATY / (tzv. leopoldinský trakt)

A DOLNÍ PATRO (1742) – k vězeňským účelům neužíváno

2 Pozůstatky odvodňovacího kanálu ze zadního příkopu, napojeného na odtokovou šachtu pod jižní hradbou předního příkopu.

B HORNÍ PATRO – upraveno na vězení 1785, užíváno asi od 1790

3 Místnost pro vězeňské dozorce (1785) – instalace

4 Cela pro 29 vězňů (1798) – instalace

Kachlová kamna se vytápěla z dochovaných topenišť v chodbě.

5 Cela pro 23 vězňů

6 Horní kasematy byly ve dne částečně osvětleny denním světlem, padajícím šachtami světlíků, v noci na chodbě pěti olejovými lampami.

7 Prostory chlebových pecí (1745), později vybourány a jejich komíny rozšířeny na větrací šachty (1805)

8 Cela pro 27 vězňů (1798) – narušená zeď chodby odstraněna z větší části v r. 1980. V letech 1785-90 zde a v předchozích dvou celách bylo 31 dřevěných komůrek pro doživotní vězně.

9 Připomínka jedné z nejznámějších špilberských legend. Vysekané zdivo v příčné zdi (postavené 1785) posloužilo k vytvoření pověsti o zazděných nevěrných ženách, kterým kapala na hlavu voda. Smyšlenka a její instalace vznikly až na počátku 20. století.

10 Cela pro 50 vězňů (1798) – největší na Špilberku – zůstala i po úpravách na vězení v plné šíři kasematní chodby. Pryčny byly umístěny po obou delších stranách, kamna v zadním rohu se vytápěla spolu s kamny dozorců z přilehlé komory.

11 Místnost pro dozorce - vchod do zadního příkopu (1785)

ZADNÍ (západní) PŘÍKOP

12 Pozůstatky přízemního vězeňského objektu (postaven v říjnu 1783). Cela pro 8 vězňů, předsíňka s topeništěm a místnost pro dva dozorce.

13 Základy dvoupatrové vězeňské budovy (1. pol. 18. stol.) V přízemí: cely, tzv. temnice pro 16, 22 a 8 vězňů, místnost pro dva dozorce a dvě předsíňky s topeništi (1783-84). První

a druhé patro původně určeno pro tzv. státní vězně a osoby vyššího stavu. V roce 1783 ve druhém poschodí byl umístěn byt vrchního profouse (správce věznice), místnost pro dozorce a tři pokoje pro státní vězně, z nichž dva byly v r. 1785 přeměněny na ševcovskou a krejčovskou dílnu. V prvním poschodí kromě světnice podprofouse a dvou dozorců byly také čtyři cely pro celkem 28 vězňů (1783), přeměněné v červnu 1784 na vězeňský špitál. Změnou funkcí se kapacita budovy snížila z 80 vězňů (1783) na 45 (1785). Pravděpodobně v horním patře této budovy byla vězněna většina proslulých vězňů před rokem 1783, mj. plukovník pandurů baron Trenck, který na Špilberku v roce 1749 zemřel.

Budova přestavována v 1. pol. 19. stol., po r. 1850 zbořena a příkop zasypan do úrovně podlahy horního patra kasemat. Při archeologickém průzkumu byly základy budovy objeveny a příkop byl snížen na původní úroveň (1991).

C D SEVERNÍ KASEMATY / (tzv. josefínský trakt)

C HORNÍ PATRO – přestavba na vězení 1784, restaurováno 1992

Vězeňská chodba si zachovala původní podobu z r. 1742, druhá chodba byla zdmi předělena na místnosti dozorců, cely a předsíňky s topeništěm.

14 Místnost pro dozorce s předsíňkou

15 Světlíky – před rokem 1880 byly zazděny a nadzemní část zbořena. Částečně obnoveny v původní podobě (1992).

16 Kachlová kamna se vytápěla z topenišť v předsíňkách, topilo se bukovým dřívím.

17 Cela pro 21 vězňů (1784)

18 Cela pro 18 vězňů

19 Otvor mezi horním a dolním patrem, původně snad sloužil pro dopravu uskladněného materiálu. V době existence věznice se nepoužíval a byl patrně zazděn. Obnoven 1880.

20 Cela pro 12 vězňů – instalace

21 Cela pro 22 vězňů – instalace

22 Vězeňská kuchyně (1784)

Obdobná prostora noční strážnice (zazděný vchod) byla zničena r. 1809 při odstřelení části špilberského opevnění francouzským vojskem z příkazu císaře Napoleona.

23 Cela pro 33 vězňů – největší. Ponechány zde pozdější úpravy, tj. příčné zdi z r. 1833, kdy byly z původních cel zřízeny jen korekce pro krátkodobé zotřené tresty, a dodatečně probourané průchody pro návštěvníky. Doklad stavebních

změn (1833, 1880, po 1921, 1945 aj.), kterými kasematy procházely.

24 Schodiště, spojující kasematy se severním křídlem hradu, bylo vybudováno pro návštěvníky mezi lety 1939-1941 v místě světlíku.

25 Místnost pro dozorce (1784)

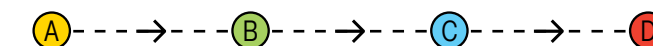
D DOLNÍ PATRO – rekonstrukce josefínských kobek (1784-90), stavební úpravy německé armády na kryt (1945)

26 Místnost pro dozorce (1785), později užívaná jako márnice.
27 Stavební úpravy německé armády na kryty špilberské posádky z konce 2. sv. války (zima 1944-45).

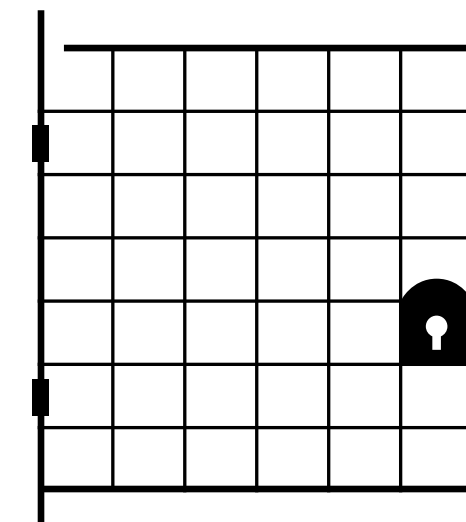
28 Tzv. josefínské kobky, dřevěné komůrky pro nejtěžší zločince, odsouzené k příkování na doživotí, zhotovené z příkazu Josefa II. (září až prosinec 1784) a odstraněné v květnu 1790 z rozhodnutí Leopolda II. V dolním patře jich bylo roku 1785 celkem 29 (rekonstrukce 1992 podle původních pramenů).

29 Místnost pro dozorce (1785)

30 Torzo rozvodné desky pro telefonní ústřednu firmy Siemens & Halske v krytu německé armády.

Poznámka: Data v závorce uvádějí rok vzniku nebo první písemné zmínky. Údaj instalace označuje muzejní instalaci, která je pokusem o rekonstrukci původního stavu na základě dochovaných pramenů.

KA
SE

KASEMATY – VĚZNICE
Prohlídková trasa
a průvodce expozicí
Muzeum města Brno
Brno 2023

Text: PhDr. Jirí Vaněk,
Michal Hančák

MA
TY